

MITÄ KUSTANTAJAN ON OTETTAVA HUOMIOON ?

ISBN-järjestelmässä kustantajana pidetään jokaista henkilöä tai yhteisöä, joka kustantaa julkiseen käyttöön tarkoitettuja kirjoja tai muita erillisteoksia riippumatta siitä, myydäänkö ne vai jaetaanko ne ilmaiseksi. Kustantajia ovat varsinaiset kustannusliikkeet, yhdistykset, seurat, kunnat, virastot, tutkimuslaitokset, korkeakoulut, yksityishenkilöt jne.

Kustantajatunnus ei anna yritykselle nimisuojaa eikä julkaisulle annettu ISBN-tunnus myöskään vahvista julkaisun tekijänoikeuksia.

Kustantajan tehtävä on hankkia julkaisuilleen ISBN-tunnus. ISBN-tunnus annetaan tietyn kustantajan tai valmistajan tietylle kirjalle tai erillisteokselle ja niiden eri julkaisumuodoille ja painoksille. Kustantaja vastaa myös julkaisujensa ISBN-tunnusten oikeellisuudesta. Samaa ISBN-tunnusta ei voi antaa toiselle julkaisulle, vaikka julkaisu olisi myyty loppuun.

Jos Suomen ISBN-keskus on luovuttanut kustantajan käyttöön ISBN-tunnuslistat, vastaa kustantaja tunnusten jakelusta kansallisen keskuksen ohjeiden mukaisesti.

Kustantajatunnuksen pitää aina vastata julkaisuun merkittyä kustantajan nimeä. Jos kustantajia on useita, voi jokainen saada oman tunnuksensa merkityksi julkaisuun. On kuitenkin suositeltavaa, että vain päävastuullinen kustantaja hankkii tunnuksen. Lisäksi julkaisussa tulee olla vain yksi EAN-koodi.

Kustantajatunnuksen jakautumiskaavio

Julkaisujen arvioitu määrä / vuosi	tunnusten määrä	merkkien määrä kustantajatunnuksessa
WSOY ja Otava	100 000 tunnusta	1 merkki
Yli 60	10 000 tunnusta	2 merkkiä
10-60	1 000 tunnusta	3 merkkiä
2-10	100 tunnusta	4 merkkiä
1-2	10 tunnusta	5 merkkiä
Satunnaisesti kustantavat	1 tunnus	

Kustantajatunnuksen pituus

Kustantajatunnuksen pituus vaihtelee kustantajan tuotannon laajuuden mukaan. Kustantajat, joiden tunnuksessa on 1-4 merkkiä, saavat ISBN-tunnusten listat ISBN-keskuksesta ja huolehtivat itse numeroinnista. 5-merkkisten kustantajien tunnukset sekä satunnaisesti kustantavien tunnukset jaetaan yksittäin ISBN-keskuksesta.

ISBN-TUNNUKSEN MERKITSEMINEN JULKAISUUN

Tunnus on aina merkittävä silmin luettavaksi (pistekoko ainakin 9).

Painetussa aineistossa ISBN painetaan:

- ensisijaisesti nimiösvun kääntöpuolelle** tai nimiösvun alaosaan tai tekijänoikeustiedon yhteyteen
- takakanteen ja EAN-koodin yhteydessä välittömästi viivakoodin yläpuolelle**
- irtopääillyksen, suojapaperin tai kotelon takaosaan** tai johonkin muuhun näkyvään paikkaan julkaisun ulkopinnalle.

Ellei tunnusta voida merkitä kaikkiin näihin kohtiin, ei sitä saa koskaan jättää pois julkaisun sisältä. ISBN:n tulee näkyä myös julkaisun kaikissa liitteissä.

Jos julkaisulla on kaksi tai useampia tunnuksia, nimiölehden kääntöpuolelle tai vastaavaan paikkaan on merkittävä kaikki sitä koskevat tunnukset. Julkaisun, irtopääillyksen tai kotelon takakanteen merkitään vain se tunnus, joka tarkoittaa käsillä olevaa teosta.

Esim. eri julkaisumuodot

ISBN 978-952-493-003-1 (nid.)

ISBN 978-952-493-004-8 (PDF)

Esim. moniosainen teos

ISBN 978-951-638-500-9 (koko teos)

ISBN 978-951-638-501-6 (osa 1)

ISBN 978-951-638-502-3 (osa 2)

Esim. ISBN ja ISSN

ISBN 978-952-5156-44-7

ISSN 1237-1807

Esim. painettu ja sähköinen julkaisu (eri tiedostoformaatit)

ISBN 978-951-45-9694-0 (nid.)

ISBN 978-951-45-9695-7 (PDF)

ISBN 978-951-45-9696-4 (HTML)

ISBN 978-951-45-9999-6 (OEB)

Muissa erillisteoksissa kuten sähköisesti tallennetuissa julkaisuissa (esim. verkkojulkaisut), ISBN-tunnus tulee esittää sillä sivulla tai näytöllä, jolla on julkaisun nimi tai vastaava tieto. Jos teos julkaistaan fyysisessä muodossa (esim. CD-levynä), tulisi ISBN näkyä itse julkaisussa ja kaikissa etiketeissä, jotka kuuluvat pysyvästi julkaisuun. Jos ISBN-tunnusta ei voida merkitä julkaisuun tai siinä olevaan etikettiin, se merkitään julkaisun säilytyspakkauksen (esim. laatikon, kotelon tai kehysten) takakannen alaosaan. ISBN tulee mainita myös julkaisun liitteissä esim. moniviestimen osissa.

EAN (EUROPEAN ARTICLE NUMBER)

Kirjoissa ja muissa erillisteoksissa käytetään ISBN-pohjais- ta EAN-koodia. Koodi muodostuu viivakoodisymbolis- ta, jonka alapuolella on 13-merkkinen EAN-tunnus. Tun- nus alkaa etuliitteellä 978 ja sitä seuraa 9 ISBN-tunnuksen merkkiä sekä EAN-laskukaavan mukainen tarkistusmerk- ki. Lisäksi välittömästi viivakoodisymbolin yläpuolella pi- tää aina näkyä silmin luettava ISBN-tunnus. ISBN-keskus jakaa vain ISBN-tunnuksia, kustantajan on itse huolehdit- tava EAN-koodin hankkimisesta. Lisätietoja EAN-koodis- ta saa GS1 Finland Oy:stä (www.gs1.fi).

ISBN-JÄRJESTELMÄ

Kirjoja alettiin numeroida 1960-luvun lopulla Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Suomi liittyi ISBN-järjestelmään vuon- na 1972. Uusin kansainvälinen standardi ISO 2108 ja SFS- ISO 2108 valmistuivat vuonna 2005. ISBN-järjestelmää yl- läpidetään, kehitetään ja koordinoidaan Kansainvälisessä ISBN-keskuksessa Lontoossa vuodesta 2006 alkaen (aikai- semmin Berliinissä).

Suomen kansallinen ISBN-keskus sijaitsee Kansalliskir- jastossa. Keskus ylläpitää rekisteriä alueensa kustantajista ja välittää tietoja tarvittaessa kirja-alan toimijoille. Se edis- tää ISBN-tunnusten käyttöä, seuraa tunnusten virheettö- myyttä, hoitaa kansainvälisiä ja kansallisia yhteyksiä sekä ylläpitää kansallista kustantajarekisteriä. Tiedot rekisteristä välitetään säännöllisesti Kansainväliselle ISBN-keskuksel- le, joka julkaisee vuosittain Publishers’ International ISBN Directory (PIID) -luetteloa (painettu ja CD-ROM).

16 40

KANSALLISKIRJASTO

KANSAINVÄLINEN STANDARDITUNNUS ISBN

ISBN (International Standard Book Number) on kirjan tai muun erillisteoksen yksiselitteinen tunnus. Tunnusta käytetään julkaisujen hankinnassa, kustantajien varastoluetteloissa, laskutuksessa, kirjakauppojen tilausjärjestelmissä, kansainvälisissä ja kansallisissa yhteisluetteloissa, bibliografoissa ja kirjastojen lainausjärjestelmissä sekä tiedonhauissa.

MITKÄ JULKAISUT SAAVAT ISBN-TUNNUKSEN?

ISBN voidaan antaa kaikille yksi- tai moniosaisille kirjoille tai muille erillisteoksille, jotka ovat tarkoitettut julkiseen käyttöön. Sarjat, lehdet tai muut jatkuvasti ilmestyvät julkaisut saavat ISSN-tunnuksen, nuottijulkaisut ISMN-tunnuksen, musiikkiäänitysten tunnus on ISRC.

ISBN annetaan kaikille teoksille, jotka sisällöltään vastaavat kirjaa. Teoksen eri fyysisille muodoille (esim. painettu kirja, äänikirja tai sähköinen julkaisu) annetaan omat ISBN-tunnukset. Verkkojulkaisuille voidaan antaa joko ISBN-tunnus tai käyttää tunnistejärjestelmiä, joissa ISBN muodostaa osan tunnisteesta.

ISBN-tunnuksen saavat esimerkiksi:

- painetut kirjat ja kirjaset (sekä niiden eri julkaisumuodot)
- irtokartat ja kartastot
- opetuspaketit, jotka sisältävät sekä painettua että av-aineistoa
- koulutus- ja opetusfilmit, -videot ja -kalvosarjat
- äänikirjat kasetteina, CD-levyinä tai DVD-levyinä
- koulutukseen tai opetukseen tarkoitettut tietokoneohjelmistot
- moniviestimet, joiden pääasiallinen sisältö on tekstimuotoista
- pistekirjoitusjulkaisut
- sähköiset julkaisut sekä fyysisinä tietovälineinä (esim. levykkeinä ja CD-ROM-levyinä) että internetissä (esim. PDF)
- tarvepainatteen (print-on-demand)
- julkaisun yksittäiset osat, kun ne julkaistaan erillisinä

ISBN-tunnusta eivät saa esimerkiksi:

- lyhytaikaiseen käyttöön tarkoitettut painatteet kuten päivärit, almanakat, kalenterit, mainokset, hintaluettelot, käyttöohjeet, ohjelmat, esitteet sekä tekstittömät julkaisut esim. postikortit, vihot yms.
- pelit ja lelut
- tietokoneohjelmistot, joita ei ole tarkoitettu koulutukseen eikä opetukseen
- videot, filmit ja kalvosarjat, joita ei ole tarkoitettu koulutukseen eikä opetukseen
- sähköiset ilmoitustaulut
- sähköpostit ja muu sähköinen kirjeenvaihto
- henkilökohtaiset dokumentit (esim. sähköisessä muodossa olevat ansioluettelot ja henkilöesittelyt)
- nuottijulkaisut
- musiikkiäänitykset
- jatkuvasti ilmestyvät julkaisut (esim. kausijulkaisut, jatkuvasti täydentyvät aineistot ja sarjat, joiden ilmestymisen päättymisajankohtaa ei ole etukäteen määrätty)

Erillinen ISBN annetaan jokaiselle kirjalle tai muulle erillisteokselle ja sen jokaiselle **julkaisumuodolle** (esim. eri sidosasut, pistekirjoitusversio ja verkkojulkaisu) ja sen jokaiselle **muutoksia sisältävälle painokselle**. Verkkojulkaisujen eri tiedostoformaateille (PDF, HTML, RTF jne.) annetaan niin ikään erilliset ISBN-tunnukset.

Hinnanmuutos, painovuoden muutos tai painovirheiden korjaus eivät vaadi uutta ISBN-tunnusta. Sen sijaan uuden tunnuksen vaativat sisällönmuutos, uusi koko, uusi julkaisumuoto, uusi nimi, uusi kustantaja, laajentaminen, uusi la delma ja sarjaan sisällyttäminen. ISBN annetaan myös näköispainokselle, jolla ei tunnusta ennestään ole. Jokaisen julkaisun eri **kieliversiolle** on annettava oma ISBN-tunnus.

ISBN annetaan moniosaiselle teokselle kokonaisuutena sekä sen jokaiselle sellaiselle osalle, joka kuuluu ISBN-numeroinnin piiriin. Vaikka moniosainen teos on saatavana kokonaisuutena, on suositeltavaa antaa jokaiselle osalle oma ISBN-tunnus, koska se helpottaa käsittelyä esim. kirjakaupoissa ja kirjastoissa.

13-MERKKINEN ISBN-TUNNUS

1.1.2007 alkaen merkitään kaikkiin ilmestyviin julkaisuihin vain 13-merkkisiä ISBN-tunnuksia. 13-merkkinen ISBN-tunnus on samanlainen kuin julkaisun takakannen viivakoodiin liittyvä 13-merkkinen EAN-tunnus (EAN-13).

Esim. ISBN 978-952-92-1012-1

Ainoastaan jo olemassa olevat mutta **käyttämättömät** 10-merkkiset ISBN-tunnukset muunnetaan muunto-ohjelmalla 13-merkkisiksi tunnuksiksi (www.isbn-international.org/converter/converter.html?lang=fi). Sitä vastoin 10-merkkisten muuttamattomien painosten ISBN-tunnukset tulisi muuntaa 13-merkkisiksi, jos julkaisut ilmestyvät 1.1.2007 jälkeen.

Jos julkaisussa käytetään EAN-koodia, pysyvät viivakoodi ja EAN-tunnus kirjan takakannessa muuttumattomina, mutta silmin luettava, **viivakoodin yläpuolella** oleva ISBN-tunnus pitää muuntaa

13-merkkiseksi tunnukseksi, jota edeltää kirjainlyhenne ISBN ja jossa numerosarjat on erotettu toisistaan väliviivoin.

ISBN-uudistuksella taataan tunnusten riittävyys myös tulevaisuudessa eri maissa. Suomessa jatketaan 978-etuliitteen yhteydessä vanhojen maatunnusten 951 ja 952 käyttöä, koska käyttämättömiä yksittäisiä ISBN-tunnuksia ja vapaita kustantajatunnuksia on vielä runsaasti jäljellä.

Kun käyttämättömät 10-merkkiset ISBN-tunnukset on käytetty loppuun EAN-tunnuksen 978-etuliitteen kanssa, otetaan käyttöön uusi etuliite 979. Se sisältyy jo nuottijulkaisujen ISMN-tunnusten viivakodeihin. Kun sekä etuliite 978 että 979 tulevat käytetyiksi loppuun, otetaan käyttöön uusi 3-merkkinen etuliite. Uusien etuliitteiden yhteydessä muuttuvat erittäin todennäköisesti sekä maa- ja kielialueen tunnukset että kustantajatunnukset.

ISBN-uudistus tapahtuu vaiheittain ja se jatkuu pitkälle tulevaisuuteen. On vaikea arvioida sitä miten kauan kukin vaihe eri maissa kestää. Samanaikaisesti kirja-alalla on

käytössä sekä vanhoja 10-merkkisiä ISBN-tunnuksia, että myös eri etuliitteillä varustettuja 13-merkkisiä ISBN-tunnuksia, joiden tarkistusmerkin laskukaavat eroavat toisistaan.

Uusitun ISBN-standardin (2005) edellyttämän **metadatan** (kuvailevat tiedot julkaisusta) lähettämisen Suomen ISBN-keskukseen korvaavat toistaiseksi nykyiset ennakkotiedot ilmestyvistä julkaisuista.

ISBN-TUNNUKSEN RAKENNE

ISBN-tunnus sisältää kirjaimet ISBN ja 13 merkkiä, jotka jakautuvat viiteen osaan. Osat erotetaan toisistaan väliviivoin:

ISBN 978-951-98548-9-2

etuliite
maatunnus tai kieliryhmän tunnus
kustantajatunnus
julkaisutunnus
tarkistusmerkki

Etuliite

978 on EAN-13 -tunnuksen etuliite.

Maatunnus

951 tai 952 kertoo, että kirja tai muu erillisteos on julkaistu Suomessa. Kieliryhmän tunnukset 0 ja 1 ovat englanninkielisen kielialueen tunnuksia ja niitä käyttävät esim. Britannia, USA ja englanninkielinen Kanada (esim. ISBN 978-0-521-53989-0 ja ISBN 978-1-84064-454-8).

Kustantajatunnus

vaihtelee yhdestä viiteen merkkiin kustannustoiminnan laajuuden mukaan.

Julkaisutunnus

yksilöi tietyn kustantajan yksittäisen julkaisun.

Tarkistusmerkki

lasketaan vastaavan EAN-13 -laskukaavalla (modulus10) eikä se voi enää olla X-kirjain.

ISBN-TUNNUSPYYNNÖT

ISBN-tunnuspyynnöt verkkolomakkeella:
www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala

KUSTANTAJAN YHTEYSTIEDOT

Kustantajan yhteystietojen muutoslomake:
www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala

LISÄTIETOA

Yksityiskohtaisempaa tietoa ISBN-tunnuksesta ja sen käytöstä:
www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala

YHTEYSTIEDOT

Kansalliskirjasto
Suomen ISBN-keskus
PL 26 (Teollisuuskatu 23)
00014 Helsingin yliopisto
Puh. (09) 191 44327
Faksi (09) 191 44341
Sähköposti: isbn-keskus@helsinki.fi